Skelleftebygden

TIDNING FÖR LOKALHISTORIA

Tema: MEDLE

2/2010

Framför Lundbergs smedja i Medle 1908. I mitten står ägaren Per-Olov Lundberg (1854-1915), t.v. fadern och byasmeden Per Pehrsson Lundberg (1827-1909) och t.h. sonen och efterträdaren Per-Anton Lundberg (1879-1962). Övriga fr.v. O.R. Holmgren och Valborg, Olga, Sofia Lundberg. Längst till höger faster Linda Lundberg. ”Smia” i Medle drivs fortfarande av den sjätte generationen Lundberg och är sannolikt Skelleftebygdens äldsta ännu verksamma företag!

BILD VIA SIXTEN LUNDBERG

Innehåll

Oskar glömde aldrig åren i Kanada *4*
Medle på kartan sedan 1648 *6*
Byns äldre tider finns i mångas fotoalbum *10*
Hundraårsminne: Det tragiska mordet i Medle *14*
När Finnforsrövarna härjade i skogarna *18*
Upp och ner med Järnvägen *20*

Tidningen *Skelleftebygden* ges ut av SKEFO,
Skelleftebygdens lokalhistoriska förening. *http://skefo.skelleftea.org*

Redaktion:
Rolf Granstrand, redaktör och ansvarig utgivare
070-266 87 23, rolf.granstrand@gmail.com
Åke Bäckman, redigering och grafisk form, *akbac@telia.com*
Tryckt av Skellefteå Tryckeri AB 2010.

Besök sajterna *lokalhistoria.skelleftea.org* och *skefo.skelleftea.org* – rika källor att ösa ur!

Medle i slutet av 1950-talet. Tröskning vid Konrad Lundgrens gård. I förgrunden Sven Anders Lundgren, till vänster Sven Lundgren. I mitten troligen Konrad Lundgren. *Bild via Sven Anders Lundgren.*

Förord:

En av de ursprungliga skelleftebyarna

Det är tjugofem år sedan idén med Lokalhistoriska dagar runt om i Skelleftebygden föddes. Nu är det dags för Medle, i Mikaelihelgen 2010.

Medle är sannolikt en av de ursprungliga skelleftebyarna med sitt goda läge vid en av de sista forsarna i älven och med vidsträckta sedimentjordar i söderläge.

Man kan anta att Medlebönderna var mycket aktiva vid byggandet av den nya stora sockenkyrkan i sten. Den stod redo att invigas av ärkebiskop Jakob Ulfsson i februari 1507.

När vi för första gången får uppgifter om bönder och gårdar i Skelleftebygden, genom jordaboken 1543, så är Medle en av de mer betydande av socknens 76 byar. Vid sekelskiftet 1600 har byn tio gårdar, något som kommer att så förbli under nära 200 år.

I detta nummer av *Skelleftebygden* bjuds på Medledramatik av olika slag. Ulf Lundström har dels letat fram de äldsta kartorna, dels dokumenten som ligger till grund för historien om Finnforsrövarna.

Den berättelsen kan väl kan betecknas som skelleftebygdens mest kända, en sägen med verklighetsbakgrund. Där får vi bl.a bekanta oss med en av de första skelleftebor vi känner till namnet, Mårten Jonsson Stråt i Medle.

Elisabeth Brännström berättar om ett annat legendariskt illdåd: Medlemordet. Hennes släktanknytning till de berörda personerna gör inte saken sämre.

Larry Lundgrens berättelse om utvandringsvågen från Medle på 1920-talet har än större släktanknytning; hans egen far var en av emigranterna!

Sista sidan berättar kort om den kanske mest dramatiska förändringen i byn, när järnvägen 1912 nådde Medle.

Undertecknad tillönskar trevlig läsning!

Ps. Glöm inte att hälsa på hos SKEFO på nätet: *skefo.skelleftea.org* .

Med hälsningar
Rolf Granstrand
ordf. SKEFO

Medle på 1950-talet – mittsidorna!

Han glömde aldrig åren i Kanada:

Oskars drömmar gav en försmak av framtidens smörgåsbord

Den 21 april 1926 var en märkesdag i Medle, för just den dagen skulle sex förväntansfulla bybor fara iväg till det stora landet i väster. Det var mycket folk samlat på järnvägsstationen. Man såg många tårfyllda ögon, och det var förstås inte så underligt. Sällan hade väl framtiden känts så oviss som just då, både för resenärerna och de hemmavarande.

En av dem som reste var **Oskar Lundgren,** som här berättar om äventyrets början. Texten är ett avsnitt ur en bok, utgiven av sonen Larry Lundgren.

Jag ska börja med att nämna namnen på resenärerna. Först var det min bror Konrad, då 45 år gammal. Han hade sju barn, av vilka tre var minderåriga. Han hade förresten tidigare tillbringat ett par år i Staterna. Jag tyckte att det var konstigt att han skulle lämna landet, för han hade ju sin stora familj och var jordbrukare och alltså inte arbetslös som vi andra.

En annan bror till mig, William, 29 år gammal, bodde i norra Bergfors och var också jordbrukare. Han var nygift och hade ett barn. Harald Hedlund, en ungefär 30-årig jordbrukare, var också en av oss resenärer. Sedan var det alltså vi tre grabbar i 21-årsåldern: Gunnar Furberg, min brorson Johan Lundgren och jag själv.

För oss unga grabbar var det ett problem att vi just gjort värnplikten. Vi måste alltså få Konungens tillstånd att emigrera, men det löste sig utan mankemang.

Vi anlände alltså planenligt till Göteborg, där vi tog in på hotell Hembygden, som låg nära kajen. Där kom vi i kontakt med diverse moderniteter, som vi bara hört talas om tidigare. En av de mest imponerande och spännande var vattenklosetten, som skötte sig helt perfekt när vi väl läst instruktionen på väggen. Vi tog en liten promenad i den stora staden och pratade vår skelleftebondska som vanligt och lät precis som de enkla människor från bondlandet som vi var. Göteborgarna såg förundrat på oss.

Via Willy Lundgren

Oskar Lundgren, stående till höger, med brorsonen Johan. Sittande Konrad och William.

I mitten av 1920-talet emigrerade också Rikard Jonsson (1902-1961) från Medle, andre från vänster, tillsammans med några kamrater. Bilden visar avskedet på järnvägsstationen i Medle. Kring 1930 återvände han och öppnade smedja invid kvarnen i Skråmträsk.
Fotograf okänd. Originalet hos S-O Jonsson, Sörböle

Nästa morgon, den 28 april, steg vi upp tidigt. Vi skulle vara ombord klockan tio på s/s Drottningholm, som var precis lika majestätisk som på de bilder vi sett i till exempel tidningsannonser. Det kom så småningom att visa sig att vi skulle åka med samma båt tillbaka. Givetvis var det ett spännande och känslosamt ögonblick, när vi lade ut från kajen och de vinkande människorna och hörde nationalsången sjungas. Men ingen av oss ångrade sig det minsta, trots att vi förstås inte hade en aning om hur länge vi skulle vara borta. Däremot visste vi att sjöresan skulle ta åtta dagar.

Pappa Anders, Ant' Lundgren och min storasyster Anna var förstås där. Särskilt Anna, den sjukliga men snälla och omtänksamma, var en av de mest tårögda men samtidigt säkert glad för min skull. Hon ville så gärna stötta mig, för hon visste ju att jag ville arbeta hemma i Sverige men aldrig fick chansen. Mamma Karin – som egentligen hette Karolina – fick aldrig uppleva den stora dagen, för hon dog några år tidigare.

Min äldre bror Axel hade nog likadana dagdrömmar som William och jag. Men han hade dessutom haft en nattlig dröm, som satte oväntat krokben för honom. Han tyckte sig se hur vår båt, Drottningholm, gick under med man och allt. Detta omen vågade han inte trotsa utan stannade hemma på torra land, för han hade förstås hört talas om Titanics undergång 1912.

Brodern Karl, också äldre än jag, hade inga planer på att lämna Medle, där han kände sig rotad och fullt sysselsatt i sitt jordbruk. Min yngre bror Sven hade tidigare omkommit i en tragisk olycka där hemma. Han blev ihjälslagen av en hinkflöjel, en lång hävstång med en stor, tung klump i ena änden.

När byborna sedan pratade om vår massflykt, kallade de mig säkert för Ant' Lundgrens Osker, så att alla skulle veta att det inte rörde sig om 'n Ant-Osker, Karl Furbergs Osker eller 'n Lång-Osker. Det var förresten inte ens meningen att jag skulle heta Oskar som många andra. Mamma föreslog visst Bertil för att skilja mig från mängden, men pappa lär ha gjort tummen ned. 'Pajken ska eint hait Betty – he jer ju e fleicknamn!' Och det hade han ju rätt i.

OSKAR LUNDGREN

FOTNOT: Boken *Oskar glömde aldrig åren i Kanada 1926-33* har utgivits av Larry Lundgren på bokförlaget Snickarsmedjan

Gunnar Enqvist har bidragit med illustrationer i Larry Lundgrens bok om sin far Oskars äventyr i Kanada.

Ulf Lundström:

Medle på kartan sedan 1648

Den äldsta kartan över Medle gjordes 1648 av lantmätaren Erik Eriksson Widman. Trettioåriga kriget pågick och den svenska staten ville få kunskap om vilka resurser som landet hade och en tanke var nog att kunna öka skatten ytterligare eller åtminstone se till att resurser togs till vara på bästa sätt. Under karteringsarbetet i Skellefteå socken kom freden i Westfalen och allt karteringsarbete bröts av tvärt. Därför hann man inte göra kartor över byar i södra delen av socknen såsom Kroksjön, Gärdsmark, Gummark, Ragvaldsträsk och Skråmträsk. Inte heller karterades byarna i Norsjöområdet eller Bjurvattnet.

Karta 1

Del av Erik Eriksson Widmans karta över Medle. *LMV Z 1:72-73.*

Gårdarna med nummer 1-6 ligger mellan nuvarande avtagsvägen mot Klutmark och skolan. Nr 1 ägdes av Nils Mårtensson (nuvarande Medle nr 2), nr 2 av Lars Andersson (Medle nr 1), nr 3 av Östen Persson (Medle nr 4), nr 4 av Anders Persson (Medle nr 6), nr 5 av Jöns Jönsson som innehade ett hemman som sedan lades ner. Det låg vid nuvarande Medle 9. Nr 6 ägdes av Jöns Östensson (Medle nr 8). Nedanför gårdarna fanns det största åkergärdet i byn.

Vid älven fanns två holmar som på 1900-talet kallades Storholmen och Lillholmen. Väster om bykärnan låg två gårdar, nr 7 som ägdes av Jon Andersson (Medle nr 11) och nr 8 på vilken Sven Nilsson var bonde (Medle nr 10). I beskrivningen står att byn har god lägenhet till timmerskog och mulbete samt gott fiske. Byn hade god sandjord i alla sina åkrar och mestadels klarade sig från köld. Byn låg 1 ½ nordsvenska mil väster om kyrkan. En nordsvensk mil omfattade 5 km. Kartan är ganska schematisk, av Näset nedanför bykärnan syns ingenting. Marken runt åkrarna och ängarna är inhägnad av gärdsgårdar. Åkern är streckad och ängen prickad.

Karta 2

Geometrisk avmätning utförd av Hans Kruuse 1699-1799. *LMV Z 24, 120:1*.

Nu har Jöns Jönssons hemman lagts ner men i stället har Medle nr 3 tillkommit genom en delning av Medle nr 4, men fortfarande tycks personerna ha bott i en gemensam gård. Dessutom har Medle nr 5 tillkommit genom delning av Medle 6. I kartan får vi en utförlig bild av odlingslandskapet. I centrala byn finns en stor mängd åkertegar och ägare finns angivna.

Det största åkergärdet finns söder om hemmanen 1-8 som sannolikt har hög ålder tillsammans med åkrarna söder om gårdarna Medle 10-11. Alla dessa åkrar betecknas med A. Åkrarna som har beteckningen B är sannolikt senare odlingar. Gärdsgårdar finns längs kyrkvägen genom byn och även vid fägatan fram till gården Medle 2. Kyrkvägen gick vidare mot Bomansforsens laxfiske vid nuvarande Krångfors och sedan till Norsjö. Norr om nuvarande skolan låg två soldattorp eller ”knecte stugor”.
I beskrivningen får vi en del uppgifter om byn:

Denna by har god mark med gran- och tallskog för timmer och vedbrand men det används mest till husbehov. Ibland görs tunnor som säljs till borgare vid kyrkan om sommaren. Det finns förutsättningar till tjärbränning men fastän skogen är tjänlig börjar den minskas och finns inte lika nära som tidigare. Men alla grannarna brände inte tjära. Hemmanen 1, 7 och 9 hade god björkskog som de använde till att ta löv för utfodring av djuren liksom att ta näver för eget behov. Men det mesta måste köpas. Bönderna har inte långt till virke för gärdsgårdar och ”täppatroder”, dvs. stänger till stängsel. De har någorlunda god mark för mulbete. Bönderna har ingen svedjemark och ingen särskilt god mark för djurfångst.

Byamännen kan betjäna sig med slagjärn om de förmår att skaffa dem för att fånga hare och räv. Dessutom kan de nyttja bössor för att skjuta fågel och gråverk (ekorre) till husbehov och för avsalu de år när dessa villebråd förekommer. De fiskar lite lax tillsammans med kolk eller notdräkt i älven och Långvarpet. Därför ger de taxa till kronan 1 ½ lispund och en tredjedel i Edun tillsammans med Myckle byamän. För detta ger de 1 ¼ lispund i taxa. Om sommaren kan de bruka lagnor (nät) och om hösten enor (mindre notar) för att fånga sik i älven. Detta är mest till husbehov.

Fastän åkern mot väster är något frostlänt och mot öster något skrinlänt (mager) har dessa byamän likaväl sin mesta fördel av åkerbruket och boskapsskötseln, förutom de som bränner tjära, dock kan de ibland betjäna sig av det övriga. En tunna korn ger i medelmåttiga år tillbaka 3 ¼ - 3 ½ tunnor. Ängarna är hårdbrukade; de har inte tillfälle att upprätta såg, inte heller andra kvarnar på sina egna ägor utan de har köpt sina kvarnställen i Stämningsgårdsälven fordomdags. Byns marker är inte försedda med råmärken (rör) utan beräknar sin hävd till en liten allmänningstrakt och hugger trä om trä med Myckles byamän. Datum den 26 Aprilis 1700”.

Det faktum att det inte fanns råmärken mellan Myckle och Medle kan vara ett tecken på att de bägge byarna tidigare varit en enda. Sex bönder i Klutmark hade utägor i byn liksom två bönder i Myckle. På kartan finns även fäbodarna vid Ytterbodarna eller Medle fäbodar utmärkta. Alla gårdar utom en hade ensädesåkergårdar, dvs samma åker såddes år efter år utan trädesbruk. Men Medle nr 11 som ägdes av Anders Jonsson använde sig av trädesbruk, som den enda i byn.

>

Karta 3

Medle 1753 av Fredrik Bodin.

Åtta hemman ligger på byaplatsen intill Näset. Längst till vänster i bilden, vid nuvarande Medleskolan, ligger tre soldattorp.

Intill Medle nr 1 ligger två ”Tjärudals Grubbor”. Tjärdalarna låg den här tiden inne i byarna.

Lokalhistoriska dagar i Medle 1–3 oktober 2010

Fredag kl 18–21

Medle by från äldsta tid till 1790. Ulf Lundström.

Några soldatöden från Medle. H. O. Karlsson

Medle skola 1850-1950. Elisabeth Engberg Servering, utställning och bokförsäljning i skolan.

Att emigrera från Medle. Larry Lundgren.

Lördag 2 oktober

Kl 10.00 **Vandring genom byn** med Hans Olof Karlsson och Gunhild L Olsson samt Pernilla Lindström och Ulf Lundström från Skellefteå Museum.

Kl 11.30 **Sopplunch** i skolan. Utställning, bokförsäljning.

Kl 12.30 Program i bönhuset: **Glimtar från Medles idrottshistoria**. Lennart Lindqvist.

Glimtar från fromhetslivet i Medle. Gunhild L Olsson och Lars Jonsson.

Medle och elektriciteten. Ingvar Karlsson och Åke Karlsson

Kl 14.30 Fikapaus i skolan

Kl 15.00 **Näringsliv i medlebygden**. Ett potpurri med Solbritt Söderström, Kurt Degerman och Lars Gunnar Dahlgren.

Söndag 3 oktober

Kl 11.00 **Söndagsgudstjänst**. Lars Jonsson. Musik: Lennart Lundström, Bertil Forsell och Hans Bergkvist. Kyrkkaffe med lokalhistoriskt tema.

Medlemordet – en olöst gåta. Elisabeth Brännström berättar och Gunnar Enqvist sjunger visan om Medlemordet.

Arrangörer: SKEFO i samarbete med Medle hembygdsförening, Medle SK, Medle PRO, Medle SPF, Medle EFS, Bönhusföreningen, Skellefteå museum, Folkrörelsearkivet, Företagsarkivet, Skellefteå Landsförsamling, SENSUS, Studieförbundet Vuxenskolan samt Norran Hundra.

Karta 4a

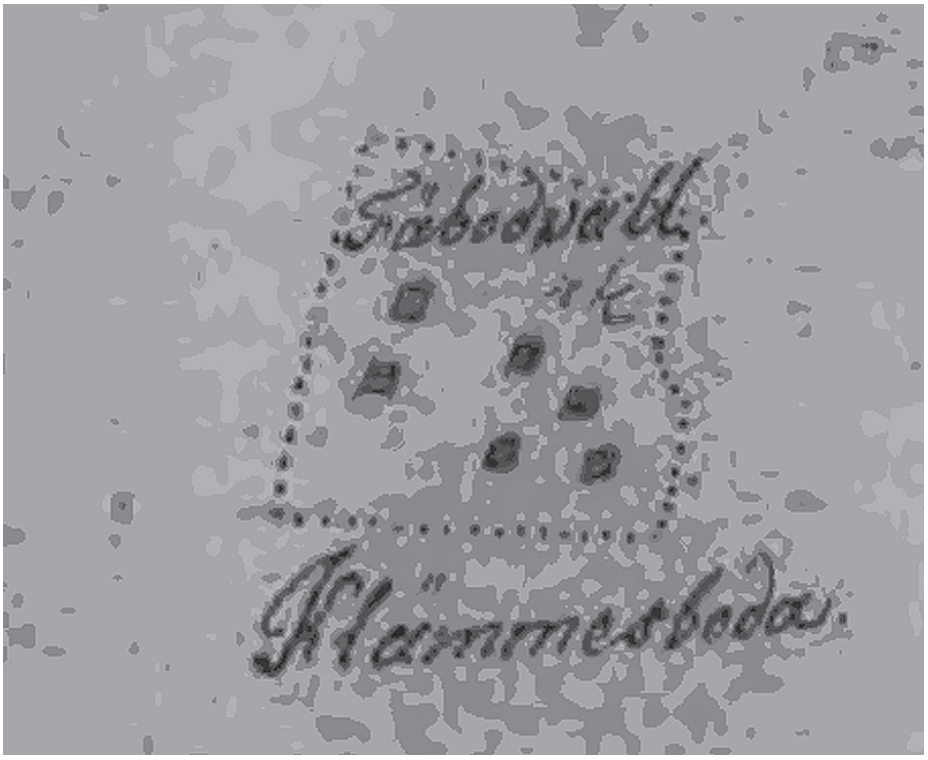

Avvittringskartan över Medle 1786.

Kartorna 4a, 4b visar hela utmarken. Bl.a. finns flera fäbodar karterade. Fr.v. Klemensbodan intill Forsbacka, t. h. Ytterbodarna vid Stöverån.

I beskrivningen till kartan finns angivet att byn har två skvaltkvarnar som går höst och vår norr om byn. I övrigt har byamännen kvarnar vid Degerbyns strand i Orrbyströmmen vid nuvarande Klintforsån. Fäbodar har även funnits vid Slind där Yttre och Inre Fäbodmyran finns utmärkta.

I slutet av 1700-talet gjordes en storskifteskarta över byn och 1825-29 och 1860-69 upprättades kartor över laga skiftet.

***Ulf Lundström** har skrivit kommentarerna till kartorna, som kommer från Lantmäteriverket i Gävle.*

Karta 4b

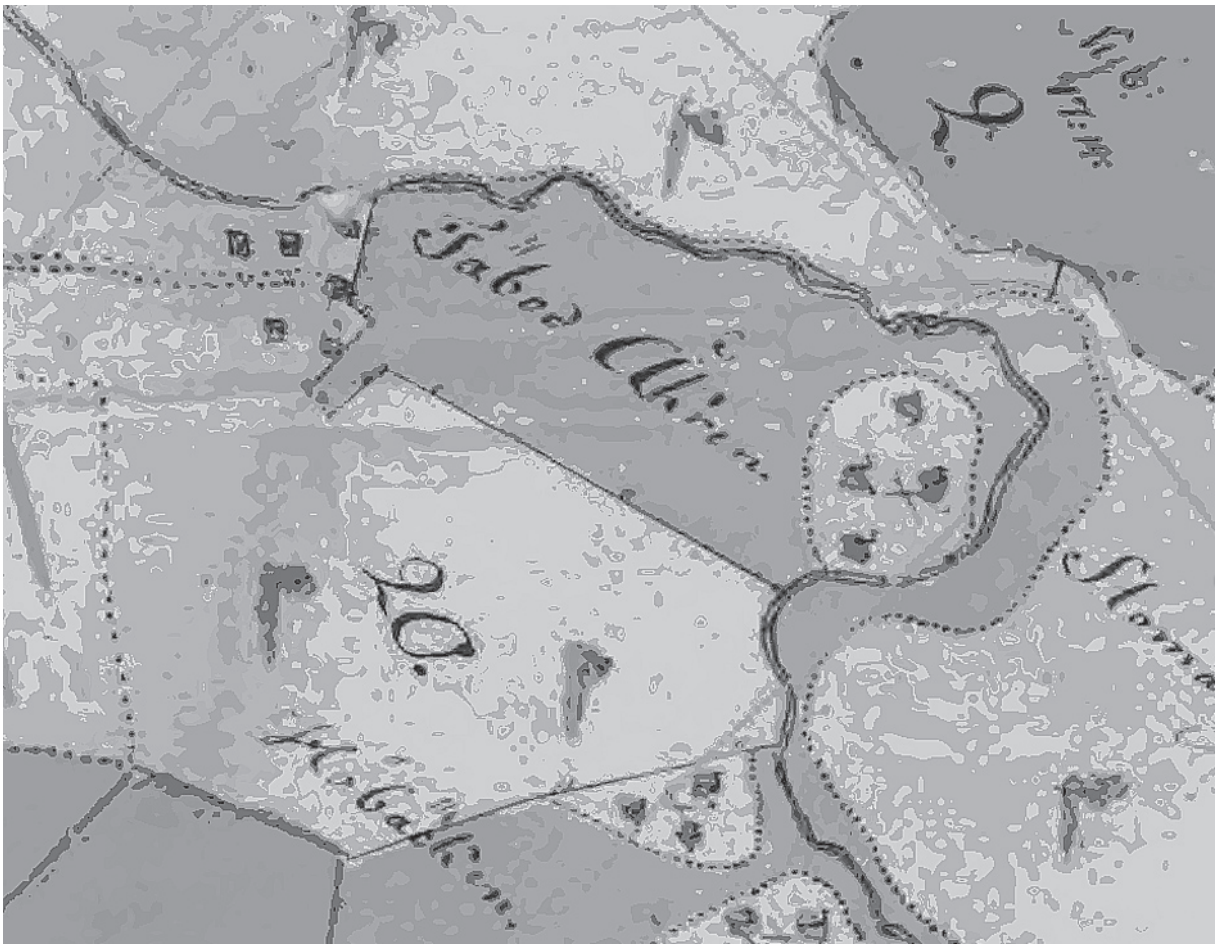

Så här såg fåglarna by

yn vid 1950-talets mitt

Medle omkring 1955

I den ljusa byggnaden i förgrunden är Konsum inrymt, se vidare i artikeln om Finnforsrövarna. Platsen var ursprungligen läge för hemmanet Medle nr 6.

Mittemot på andra sidan landsvägen låg stamhemmanet nr 7 som tillkom ca 1760. Under andra halvan av 1800-talet och början av 1900-talet var gården gästgivargård.

Till vänster om den gården ligger gamla Konsum, sedan det ljusa bönhuset och därefter Medle skola.

Till vänster om Medle 6 ligger en mörk gård som är stamhemmanet för Medle 9. Den ligger mittemot bönhuset.

Till vänster om Medle 9 låg Medle nr 8, mittemot nuvarande skolan men något innanför de hus som finns på bilden.

Mäins dö vårs älbume jer?

Frågan har ställts i många stugor och pörten sedan redaktionen efterlyst bilder från Medle i gången tid. Här visas några exempel.

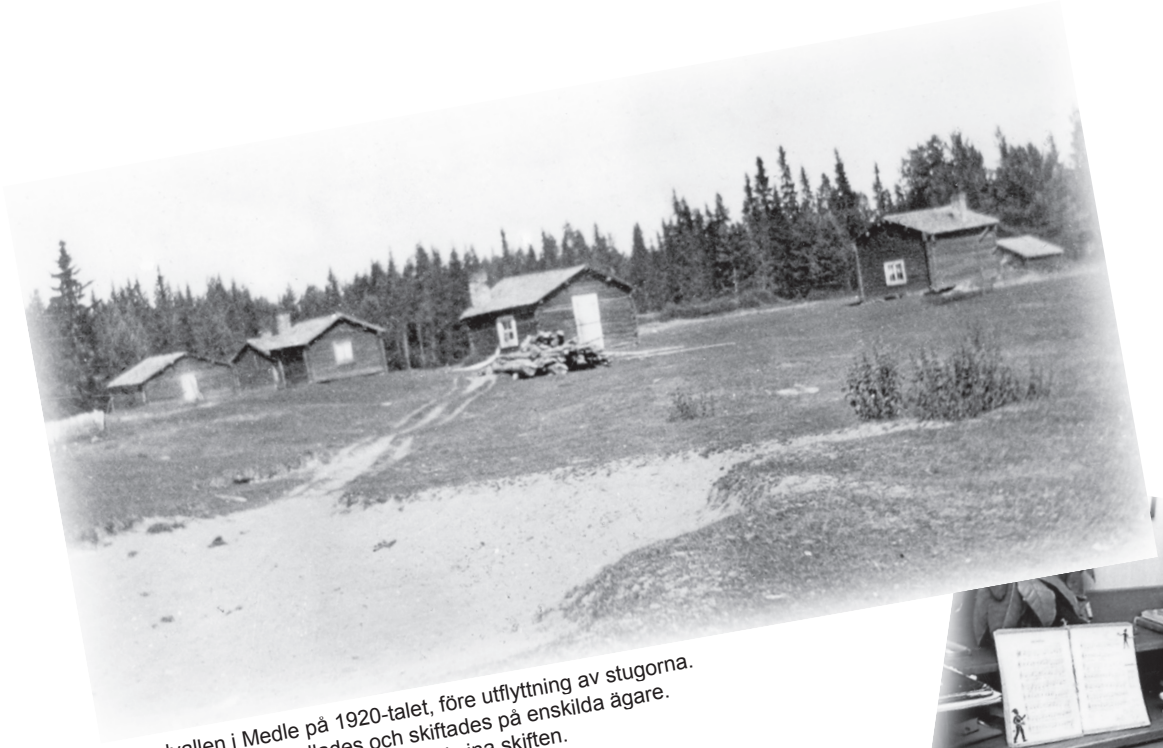

Fäbodvallen i Medle på 1920-talet, före utflyttning av stugorna. Ängarna Mora uppodlades och skiftades på enskilda ägare. Ägarna flyttade ut fäbodstugorna till sina skiften.

Via Leif Lindqvist.

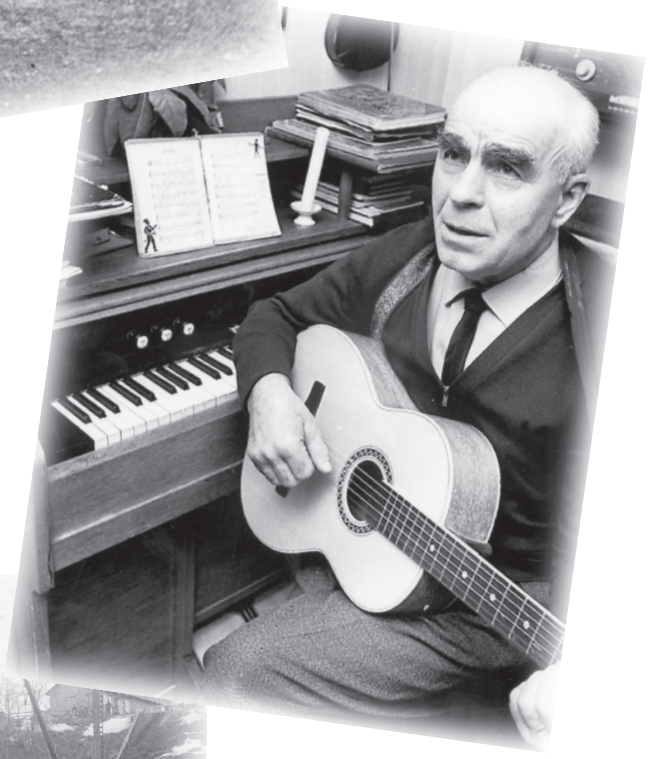

Rickard Persson, Medlebonde och lekmannapredikant under K.A. Fellströms tid som kyrkoherde.

Vida känd, bl.a genom framträdanden i Sveriges Radio och på Skansen i Stockholm med sånger ur ”Sions strängaspel”.

Anläggning av järnvägsbron i Slind, troligen våren 1910. Mårten Holmlunds gård i bakgrunden. (Han hade 21 barn med flera fruar. ”Men visst var du snabb att gifta om dej? -- Man kän int älsk he som jer dött.”)

Via Maria Lundström.

Skellefteälven före utbyggnaden av Kvistforsen. På Mjölan, Storholmen och Lillholmen betade får sommartid. I bakgrunden Åkerforsen.

Anna-Greta Andersson i växeln, inrymd i bostaden mitt i byn. Automatiserades i början av 1960-talet. Bilden från 1930-talet.

Sommarfest på Skärpan i Slind, möjligen på 1920-talet. Fester brukade hållas där på söndagsaftnar

Foto: N.B Wikström, Morön.

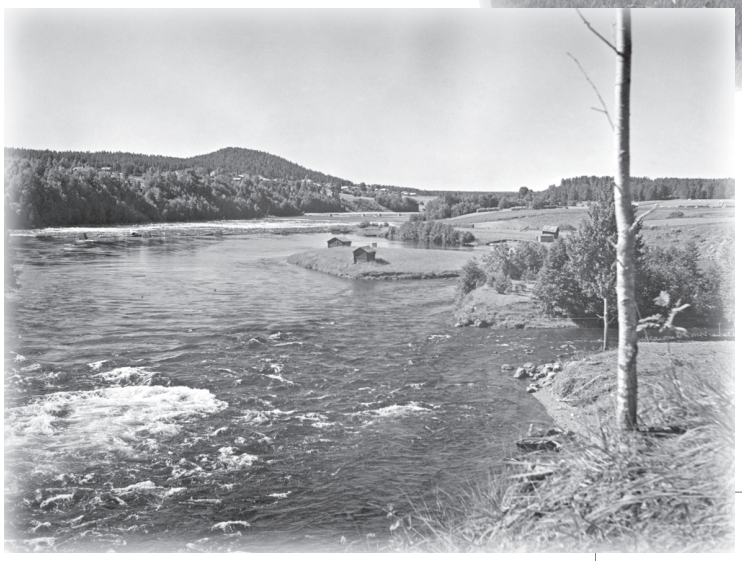

Skellefteälven uppströms.

Via Leif Lundström

Tack för alla intressanta bilder!

En sak är särskilt glädjande: Många har tänkt på att göra anteckningar om sina gamla fotografier, direkt vid bilderna eller på särskilda sidor bakerst i albumen. Skriv aldrig *på* en bild, och tryck inte med penna på baksidan!

Med utförliga texter ökar bildernas värde. Många äldre personer kan lämna uppgifter som ger liv åt motiven.

Ta fram gamla fotoalbum och börja ett trevligt detektivarbete! Fråga alla äldre du känner om dina bilder. *När, var, vem eller vilka, varför... Börja nu, inte sedan.* Fortare än man anar kan det vara för sent att fråga.

För den särskilt intresserade kan arkiv, protokoll, tidningslägg och andra källor ge en ny dimension åt en gammal och till synes värdelös bild.

Skellefteå museums fotoarkiv har mängder av gamla bilder, och söker ständigt fler. Men även en välbevarad gammal bild kan kännas likgiltig utan fakta. Fotoarkivet ger råd – *ta kontakt!*

ÅB

Usselfors såg i Bjurån var i drift åren 1750-1910. Det sågades dag och natt under våren för att utnyttja den knappa vattentillgången.

Teckning av Joel Hedlund.

Alla byar har sin egen historia, även om det mesta är rofyllt likartat. Sällan finner man någon stor dramatik bland de människor och händelser som fyller sidorna i de talrika byaböckerna, som ändå kan vara nog så läsvärda.

Men byn Medle har sitt stora trauma: Mordet! Det hände för nästan precis 100 år sedan, och har sedan berättats om och om igen, både i ortspressen och bland invånarna.

Snart kommer det en bok också. ***Elisabeth Brännström****, nära släkt med den mördade, har läst snart sagt varje rad som skrivits i ämnet under alla decennierna, och intervjuat dem som har egna eller andras minnen att berätta.*

Skelleftebygden återger här lite ur början av boken, som utkommer inom kort.

Det tragiska mordet i Medle

De första verserna (till höger) av ett betydligt längre skillingtryck, skrivet 1911 av den västerbottniske folkskalden Thure Lindekvist, skildrar mordet på min gammelfarfars bror, hemmansägaren **Erik Brännström**, i Medle by utanför Skellefteå natten till den 29 januari samma år. Visan förbjöds eftersom den direkt pekade ut Eriks fru Teolinda, min farfars biologiska moster och ingifta faster, som skyldig till mordet. Men förbudet kan inte ha gjort mycket verkan. Visan cirkulerade runt om i bygden och går att få tag på än idag trots att 100 år gått sedan Erik Brännström mördades och Teolinda, som först häktades och dömdes för mordet, i slutändan släpptes och friades från mordmisstankarna.

Visan innehåller en hel del information som måste betraktas som vinklad. Mordet hade dragit till sig mycket uppmärksamhet från lokalbefolkningen, och visförfattaren tog på sig själv att framföra den version av händelseförloppet som spridits genom byskvallret i Medle. Sanningen var att Erik Brännström, som sköts med ett revolverskott i tinningen efter en blöt lördagskväll, var gravt alkoholiserad och hade druckit kraftigt under många år och inte alls ”tagit flaskan till sin vän sedan hans kärlek gått i kvav”. Snarare var det väl så att hans kärlek gått i kvav på grund av flaskan. Inte heller kom han hem till ett lugnt och stillsamt hus på lördagskvällen ”som mången ann”. Tvärtom så var det han själv som drog med sig oro och bråk till hemmet. Just den kvällen hade Erik tagit med sig folk från Skellefteå, där han varit under eftermiddagen och alla var kraftigt alkoholpåverkade.

”Lyssnen nu jag vill berätta, om
ett grymt och rysligt mord, som i
mörka vinternatten blev begånget
här i nord. Medle by var skådeplatsen för det hemska dramats
akt. Då en bonde Erik Brännström, ömkligt blev om livet bragt.

Lördagskväll han kom från
staden, hem till sitt som mången
ann`. Icke anande de trådar som
omkring hans liv man spann.
Hustruns ömma trogna kärlek,
han ej mera räknar på. Men på
att hans liv man lurar, detta kan
han ej förstå.

Flaskan till sin vän han tagit sen
hans kärlek gått i kvav. Men den
vännen svek som vanligt endast
bäddade han grav, ty ett skott i
stilla natten ljöd så hemskt kring
Medle by, och den arme aldrig
mera skådar någon morgon ny.

Klockan re´n var midnatt slagen,
då det hemska bud man hör.
”Erik Brännström blivit mördad,
han förblöder nu och dör”. Grannar skynda till och finna mannen skjuten som man sagt, och
hans egen Teolinda makligt sig i
sängen lagt.

”Han blev slagen av en främling,
nu i natt” berättar hon, men sen
blodet man avtvättat blir hon tagen ur den tron. Han var skjuten
med revolver, snart hans sista
suck man hör. Livet nu ej mer kan
räddas. Kulan träffat har,
han dör.”

Under kvällen sprang det folk in och ut i köket, och Teolinda Brännström hade långt ifrån ”makligt sig i sängen lagt”. Hon hade stått på benen hela kvällen och stekt både palt och fläsk till männen som Erik bjudit in, trots att hon led av svåra menstruationssmärtor. När hon följande dag häktades som misstänkt för mordet av kronofogde Dalqvist och länsman Sundelin, som kommit för att undersöka makens döda kropp, berodde detta på att ryktet hade gått om att hon varit involverad i en kärleksaffär med gårdens inneboende. Han hette Frans Persson, en rallare från Skåne som även han anhölls och fördes till häktet i Skellefteå någon dag senare.

Detta blev upptakten till en av Västerbottens mest uppmärksammade mordgåtor. Det skulle ta nio rannsakningar, och mycket smutsigt byk skulle tvättas offentligt innan de åtalade släpptes ur häktet på grund av bristande bevis. Båda nekade lika envist både till kärleksaffären och mordet på Erik, och något mordvapen återfanns aldrig. Indicierna hade varit många och de flesta i bygden blev nog minst sagt förvånade när ”paret” Teolinda och Frans försattes på fri fot. Misstankarna mot Teolinda var särskilt starka och många var helt övertygade om att det var hon, och inte Frans, som haft fingret på avtryckaren.

Rättegången drog till sig otroligt mycket uppmärksamhet och ryktena drog fram genom bygden under tiden de anhållna satt i häktet. Bland annat ryktades det om att Teolinda försökt ta livet av sig i häktet och att hon smusslat ut ett brev skrivet i blod bland den smutstvätt som skickats ut ur fängelset. Det talades

också om att hon köpt en revolver inne i Skellefteå en kort tid före mordet och dessutom försökt tillskansa sig ett falskt flyttbevis (den tidens pass) utställt på en av grannkvinnorna i Medle. Frans Persson skonades inte heller, flera vittnen berättade vad de ansåg om hans utomäktenskapliga affär med Teolinda och några vittnade om att de sett honom smyga omkring ”klädd som en mördare” i slängkappa och slokhatt på grannarna Marklunds bröllopsfest i början av januari.

Trots att både Teolinda och Frans nekade till allt de stod anklagade för var nyfikenheten på topp, och folk kom långt ifrån för att närvara vid rättegången. Tingshuset i Skellefteå fylldes så till den milda grad med folk under de nio rannsakningarna, att många fick vända om besvikna och lunka hem igen genom snön när platserna tog slut och dörrarna stängdes mitt framför näsorna på dem.

De som var tvungna att vända om med oförättat ärende hade ändå den ovanligt stora turen att kunna skaffa sig förstahandsinformation genom den nystartade tidningen ”Norra Västerbotten”, som publicerade rapporter samma dag under feta rubriker.

När jag nu skrivit en bok om mordet i Medle har jag först och främst försökt beskriva det komplicerade händelseförlopp som ledde till Erik Brännströms död och Teolindas arrestering den 29 januari 1911, så som jag förstår det. Jag har tagit det gamla rättegångsprotokollet till hjälp och läst Österströms direktrapporter från tingshuset i Skellefteå. Jag har också läst de flesta av de tidningsartiklar som publicerats i ”Norran” under de gångna 100 åren.

En del information har också kommit från min familj. Både Erik och Teolinda är släkt med mig rent biologiskt. Erik var, som jag påpekat, min gammelfarfar Hjalmars äldsta bror. Teolinda var gift med Erik och även syster till min gammelfarmor Anna, Hjalmar Brännströms fru. Teolinda var alltså min farfars biologiska moster och ingifta faster. Jag har även haft lite kontakt med Frans Perssons efterlevande och fått uppgifter om hans personlighet och om hans öde efter frigivandet.

”Fru Brännström förs in i rättssalen.”

Ett halvt århundrade efter Medlemordet, 1961, hade tidningen Norra Västerbotten en illustrerad artikelserie om händelsen.

Teckning av sign. ”Kågebo”.

Mordnatten

När kronofogde Dahlqvist och länsman Sundelin kom körande mot Erik Brännströms hus på morgonen den 29 januari 1911 låg bygden i mörker. Skellefteälven ångade i den starka kylan. Männen satt i baksätet på släden, väl påpälsade enligt den tidens vintermode för de välbärgade i stora vinterfodrade rockar, skinnvästar och mössor gjorda av utterskinn, sk ”äktskinn”. På varsin sida av släden fanns stora, brinnande facklor fastsatta så att kusken skulle kunna se den slingrande landsvägen framför sig i mörkret. Huset var inte svårt att hitta, det låg strax till vänster om stora landsvägen vid infarten till Medle by och både kronofogden och länsman var väl medvetna om var man skulle svänga av från vägen. Erik Brännström var inte okänd för någon av dem. Släden kördes in på den öde gårdsplanen och vi får föreställa oss hur Dahlqvist och Sundelin mödosamt steg ur släden som parkerats utanför stallängan, inte långt från mangårdsbyggnaden, där en ensam fotogenlampa lyste i köksfönstret. Vi får också tänka oss in i det scenario som mötte de två männen när de steg in i köket genom den halvöppna köksdörren.

Erik Brännström, som skjutits i huvudet och avlidit av sina skador under natten, låg död på golvet. Lite blod hade droppat från såret, ner på rockkragens högra sida. Under hans huvud låg en hoprullad randig kjol som tillhörde hans fru. Det syntes tydliga tecken på att någon form av våldsamheter hade förekommit i huset under natten. En stol och ett par blomkrukor låg omkullvräkta på golvet och mattorna låg i oordning.

Känslan av instängdhet och desperation måste ha varit stark. Eriks hustru Teolinda låg på kökssoffan, där hon legat större delen av natten, och jämrade sig. Hon led vid tillfället av kraftiga menstruationssmärtor och under männens besök svimmade hon ett antal gånger. I rummet fanns, förutom Teolinda, ett par bleka och förskrämda tonårsflickor, pigan Hildur Bergqvist 17 år och fosterdottern Tilda Björk nästan 13. Flickorna som sovit på övervåningen, hade kallats ner av Teolinda då hon upptäckte att Erik inte gick att väcka. Ett par grannar som också kallats till platsen, satt på vedboden strax innanför dörren och spanade ut i kylan på gårdsplanen.

När kroppen undersökts och man kommit fram till att Erik blivit skjuten med en 7- millimeters revolver och inte ihjälslagen, något som Teolinda sagt att hon tagit för givet, förhördes de boende i huset. Efter förhöret arresterades Teolinda och fördes direkt till häktet i Skellefteå där hon skulle få sitta i nästan nio månader. Frans Persson arresterades nästa dag som misstänkt för delaktighet i mordet.

Det vittnesmål som ledde till Teolindas arrest är varken otydligt eller graverande och det var inte heller det som länsman och kronofogden först och främst fäste sin uppmärksamhet vid. De visste om alla rykten som virvlat runt i bygden gällande Teolindas ”förhållande” med Frans Persson och det var snarare detta som fick dem att reagera så snabbt och närmast direkt förpassa båda parter till häktescellen inne i Skellefteå.

Vare sig Teolinda ljög eller talade sanning så framstår ändå hennes vittnesmål, för en sentida läsare, som det tydligaste och mest detaljerade bland de som framlades under rättegången. Det är också hennes tidsangivelser och redogörelser för händelseförloppet som ligger till grund för alla de argument för eller emot som framlades i rätten från åklagarsidan och hennes egen försvarsadvokat.

Hon uppgav, under förundersökningens första snabba förhör, att hennes man hade varit inne i Skellefteå på lördagseftermiddagen den 28/1 för att gå på en av sina vanliga krogrundor. Om man läser nöjesannonserna i ”Norra Västerbotten” för just den här dagen och kvällen märker man att utbudet var ovanligt litet. Skellefteå hade annars ett hyfsat nöjesutbud, men i slutet av januari 1911, efter alla julmarknader och nyårsfester, såg det ovanligt torftigt ut på nöjesfronten. Detta stoppade dock inte Erik som åkte in från Medle under förmiddagen och sedan tillbringade större delen av dagen på en av ölstugorna i bonnstan. När han återvände hem vid 18-tiden på kvällen med två vänner i sällskap, var alla tre, enligt Teolinda, kraftigt berusade ”bra snea”. Männen hade selat av Eriks häst och sett till den i stallet och sedan kommit in i köket, där de fortsatte kvällen med att dricka brännvin och äta palt och det fläsk som Erik sagt åt Teolinda att steka.

Flera personer dök sedan upp hemma hos Brännströms under kvällens gång, och man kan inte undgå att imponeras av den strida ström av män från granngårdarna som verkar ha invaderat hemmet under lördagskvällen. Teolinda var tydligen satt i arbete trots de menstruationssmärtor som hon själv uppgav hade plågat henne under dagen och natten. Hon stod, enligt flertalet vittnen, vid spisen och lagade mat till något som mest påminner om ett mindre regemente och utöver det var hon ute i stallet och såg till hästen ett par gånger. En gång helt ensam och ytterligare en gång tillsammans med en berusad granne, Arthur Sundqvist. Denne verkar ha tagit tillfället i akt och tafsat på henne, något som han själv senare förnekade trots att han medgav att han blivit ”lite upprymd av alkohol” under kvällens gång.

Frans Persson fanns även han hos Brännströms under kvällen. Han anlände enligt egen utsago vid 18-tiden tillsammans med en vän som kört honom hem. Teolinda påstår att hon knappt såg till honom under kvällen och att han nog bara var där en kort stund. Detta stämmer med andra vittnesmål som styrker att Frans var i huset, men att han begav sig därifrån efter han kommit i gräl med Erik Brännström om en skuld på 130 kr som Brännström tyckte om att dra upp när han hade druckit. Persson ansågs inte ha varit särskilt berusad. Teolinda själv var antagligen den nyktraste personen i huset, om man undantar de två tonårsflickorna som vistades på övervåningen under kvällen. Hon sade att hon tagit sig ”en sup” mot menstruationssmärtorna och hon kan därför ha varit något påverkad, inte så märkligt om man ser till omständigheterna. Men det troligaste är att hon trots allt höll sig bättre i schack än Eriks berusade besökare på bottenvåningen och de tonårspojkar som samtidigt umgicks med flickorna i kammaren en trappa upp.

Under tiden Teolinda vistades i köket och lagade mat åt männen därnere, hade Hildur och Tilda nämligen pojkbesök på övervåningen. Det var inte ovanligt att pojkarna i trakten besökte unga, ogifta flickor om nätterna och just den här natten verkar det ha varit tonårspojkar överallt hos Brännströms, både inne i huset och utanför. Vissa var inne hos flickorna på kammaren och två pojkar som inte blivit insläppta stod och hängde på en stege utanför fönstret ett bra tag innan de gav sig av. Kort sagt verkar det ha varit en enda röra i huset, både på övervåningen och bottenvåningen, och det är inte konstigt om Teolinda kände att hon började förlora kontrollen över situationen. Hennes vittnesmål är ändå klart och tydligt även om hon ibland misstar sig lite på tider och händelseförlopp. I rätten tog man dock väldigt lite hänsyn till att Teolinda, som ju varit trött och mått dåligt, rörde till det lite ibland.

Cirka klockan tio, påstod Teolinda, var festen över. Hon hade lyckats köra iväg Eriks besvärliga bekanta och hon hade också lyckats få ut tonårspojkarna ur huset. Erik och hon hade gått och lagt sig, hävdade hon, när det knackade på dörren och de händelser, som den senare delen av hennes omstridda vittnesmål handlade om, tog sin början. Teolinda påstår nämligen att hon steg upp ur sängen och öppnade dörren för en man hon aldrig tidigare träffat, och det var det faktum att mannen i fråga gick upp i rök och aldrig påträffades som först och främst förstörde trovärdigheten i vittnesmålet.

Det uppstod också en hel del kontroverser runt tiden efter ”den okändes” ankomst, och för att vi ska kunna förstå varför detta blev så krångligt krävs det att vi tar en titt på de tidsbegrepp som rådde i byarna runt Skellefteå vid den här tiden.

Varje by hade nämligen klockan ställd efter sin egen tid och denna sed gjorde det naturligtvis ännu värre för brottsutredarna när de skulle försöka reda ut exakt när brottet hade begåtts. Den sk Medle-tiden låg 1 timme och 10-15 minuter före vår vanliga ”borgerliga tid”. I rättsprotokollet ser man att de olika tidsbegreppen ofta rörs ihop och det är svårt att avgöra om den angivna tiden är ”Medle-tid” eller ”borgerlig tid”. Teolinda uppgav till exempel att hon tittat på väggklockan i köket då ”den okände” knackade på och att den då stod på 12, vilket innebär att klockan måste ha varit ca 10 minuter i elva ”borgerlig tid”. Mannen hade stannat i cirka en halv timme, påstod hon, vilket innebar att dramat borde ha tagit sin början mellan 11.15 och 11.30 på natten, efter det ”borgerliga” tidsbegreppet. Det var dock inte bara Teolindas åsikter om tiden som åklagare och försvarsadvokat blev tvungna att handskas med. Alla vittnen (över 20 personer) lämnade också sina åsikter om tiden för skjutningen och det blev så gott som omöjligt att reda ut om de syftade på ”Medle-tiden” eller vanlig ”borgerlig tid”.

Besökaren, som Teolinda påstod anlänt vid 10-tiden ”borgerlig tid”, beskrev hon som en man i 30-årsåldern, slätrakad och av medellängd. Han hade talat ”sörländska” och bett Erik om en skjuts ner till Slind cirka en halv mil bort. Järnvägsbygget vid Slind hade många rallare anställda och historien är därför inte helt otrolig. Erik var känd för att skjutsa folk med häst och vagn mot betalning och det är inte omöjligt att rallarna i Slind visste om detta. Erik, som antagligen känt sig för berusad för att köra just den här natten, nekade emellertid till att börja med. Enligt Teolinda drack männen ur en flaska brännvin som besökaren hade med sig medan de dividerade sinsemellan. Ungefär en halvtimme senare hade de kommit överens om att Erik skulle köra mannen till Slind om han i sin tur betalade skjutsen med en klocka han

hade i innerfickan. Efter överenskommelsen försvann de båda männen ut i stallet, klockan var då cirka 20 minuter över elva.

Teolinda, som sade att hon stannat kvar i köket, hörde inte släden köra iväg och gick efter ungefär en kvart ut i stallet med Eriks päls som han hade glömt ta med sig. Hon såg då att risslan stod kvar på stallbacken och att det var mörkt i stallet. Av de två männen syntes inte ett spår. Teolinda, som var känd i grannskapet för att oroa sig för Erik när han söp som värst, gjorde det hon brukade göra, hon började gå runt i granngårdarna och fråga efter Erik. En av grannfruarna bekräftar att Teolinda knackat på vid halv 12 ”borgerlig tid” och frågat efter sin man. Hon hade då också sagt att Erik gått iväg med en främling och att hon var orolig för vad som kunde ha hänt.

När Teolinda återvände till huset efter sin vända runt byn och ett snabbt besök på utedasset på vägen tillbaka, fick hon sina farhågor uppfyllda. Erik låg utsträckt på köksgolvet med lite blod droppande från huvudet. Teolinda säger i förhöret att hon först fått för sig att han ramlat och slagit sig i fyllan och villan, ett ganska rimligt antagande, men att hon sett såret i huvudet och då trott att främlingen slagit till honom med någon form av tillhygge. Hon hade inte förstått att han blivit skjuten förrän kronofogden och länsman undersökt kroppen och hittat kulhålet.

Erik levde fortfarande och stönade svagt, när Teolinda knäböjde bredvid honom och började torka av blodet från hans ansikte med en av sina randiga bomullskjolar, den som senare återfanns under Eriks huvud. Han avled av sina skador under natten, exakt när kunde inte Teolinda uttala sig om.

Hon väckte flickorna på övervåningen, som när de kom ner fann Erik liggande på golvet medan den förtvivlat gråtande frun torkade blodet från hans ansikte. Hildur Bergqvist sade under ett senare förhör att Teolindas sorg verkat äkta och att hon gråtit ännu mer när hon förstod att Erik var död. Flickorna tillkallade ett par grannar som skickades iväg för att leta efter den okände mannen, men ingen främling hittades, vare sig i Medle eller i bygden runt omkring. Man sökte både i Klutmark och vid tågstationen i Bastuträsk, de två mest logiska flyktvägarna, utan att kunna spåra mannen och detta blev det första skälet till att Dahlqvist och Sundelin valde att inte tro på Teolindas historia. De lade till de rykten som de hört om Teolinda och gårdens inneboende, Frans Persson, och etablerade snabbt ett motiv för dådet. Teolinda häktades därför redan på söndagsmorgonen och Frans fördes till polisarresten dagen efter.

Byskvallret fortsatte snurra runt de häktade ända fram till den första rannsakningen i början av februari, och deras tid innanför polishusets väggar förflöt på inget sätt odramatiskt. Det sades bland annat att Teolinda skulle ha blivit så tyngd av skuldkänslor att hon försökt ta livet av sig i häktet och detta satte i sin tur igång ett rykte om att hon smugglat ut ett brev skrivet i blod bland den smutstvätt som skulle skickas till hennes syster, min gammelfarmor Anna, i Norsjö.

Det talades också om att Erik Brännström skulle överlevt en arsenikförgiftning i hemmet strax före jul. Giftet skulle ha funnits i våfflor som tillagats av någon av kvinnorna i huset. Andra rykten florerade också angående ett falskt flyttbetyg som Teolinda skulle fått utställt på sig i och en revolver som inhandlats i en järnaffär i Skellefteå av en kvinna som svarade mot Teolindas signalement. Kvinnan hade samtidigt med revolvern inhandlat en liten så kallad ”kattskål” i bleck. Skålen skulle senare dyka upp i buffén hemma hos Brännströms och försvåra Teolindas situation betydligt.

När Teolinda och Frans kom till rättegångens första rannsakning var de alltså dömda på förhand av så gott som hela bygden och säkert även av de män som tillsatts för att ge dem en rättvis dom.

ELISABETH BRÄNNSTRÖM

Draghjälp för nya ”Norran”

I förra numret av Skelleftebygden berättade vi om tidningen Norra Västerbotten och dess inledande besvärliga år. Ivar Österström, tidningens unge entusiastiske redaktör och reporter, visste vilken tur han haft när mordet på Erik Brännström i Medle kom som på beställning några månader efter tidningsstarten. Han skyndade till tingshuset, var alltid först på plats och skrev detaljerade rapporter inifrån rannsakningarna. De var kryddade med beskrivningar av de åtalade och av stämningen inne i rummet.

Österström skickade artiklarna med bud från rättssalen till redaktionen och lyckades med att publicera dem samma dag under stora rubriker. Detta var inte ett vanligt förfarande i Sverige, och ”Norran” fick sin chans att skriva svensk presshistoria.

De berörda Medleborna kan alltså, på sitt sätt, betraktas som de första vanliga medborgarna i Sverige som hängdes ut av skvallerpressen. Materialet från rannsakningarna innehåller mycket skvaller, och en hel del av indiciekedjan bygger på ryktesspridning.

Många snaskiga detaljer från makarna Brännströms olyckliga äktenskap drogs fram i ljuset och alltihop måste ha varit fruktansvärt obehagligt för alla involverade. Man kan ändå verkligen inte klandra Ivar Österström för att han tog chansen när han såg den. Hans rapporter är detaljerade och välskrivna, språket är modernt och lättläst och tidningen kom igång med en flygande start.

”Norran” lästes överallt i bygden de dagar rapporterna publicerades. De läskunniga läste högt och det var många som samlades i stugorna för att lyssna på de senaste nyheterna från rätten. De flesta kände ju till både Erik och Teolinda och var intresserade av hur dramat skulle sluta. Ryktena hade ju spridits under en längre tid både när det gällde Eriks supande, han kallades av ett vittne för ”härden för superiet i Medle”, och Teolindas olagliga kärleksaffär med Frans Persson.

Finnforsrövarna och Medle

Berättelsen om Finnforsrövarna är något levande i Skellefteby-gden och är något som ständigt återkommer i teaterspel, skönlitteratur, serier och i berättarföreställningar. Ulf Lundström har studerat gamla handlingar.

Kärnan i berättelsen är att år 1524 hade åtta rövare kommit över från Norge och tagit sin hemvist i en bergskula vid Finnfors laxfiske. De ställde till förtretligheter för allmogen med stölder men också rena illdåd som mord. Läget var särskilt besvärligt för att soldater från bygden fanns nere i södra delarna av landet, eftersom Gustav Vasa just blivit kung och fiendskap ännu rådde med Danmark.

Albrekt i Myckle med sonen Nils Albrektsson och Mårten Jonsson Stråle i Medle tyckte att någonting måste göras och de lyckades samla ihop ett uppbåd av bönder och söner som en vinterdag drog till grottan. Men när man var redo att gå till attack fick nästan alla stora skälvan och vände om hemåt.

Men Albrekt och Mårten med söner och drängar gick till attack medan rövarna sov. Först tog de bort bågar och andra vapen och gick sedan in och högg ner alla rövarna utom en som lyckades fly på skidor. Efter tre nordsvenska mil, dvs. 1,5 mil infångades han och fördes till Skellefteå där han avrättades.

Allt detta kom fram i två rättegångar, 1570 och 1574. Orsaken till rättegångarna var att Albrekt i Myckle med sonen Nils Albrektsson och Mårten Jonsson Stråle i Medle, som ledde attacken på rövarna, fick Finnfors laxfiske som belöning. De tycks också ha ägt fisket ett tag. Men något senare hade en av fogdarna tagit fisket ifrån bönderna. Dessa gick nu till tinget och klagade. De vann tvisten vilket måste innebära att rätten kunde bekräfta deras uppgifter. Rättegångarna ägde rum ca 50 år efter händelsen och personer som var med om händelsen måste ha varit kvar i livet.

Frågan om fisket fick ny aktualitet på 1770-talet. Bonden Anders Anderson i Krångfors drev en process om att få äganderätten till Annön som låg i Skellefteälven alldeles intill Krångfors. Bakgrunden till processen är att lantmätaren Anders Bergström gjorde en karta i Krångfors 1768. Han kunde inte förstå varför två bönder i Myckle och en bonde i Medle ägde en slåtterholme som låg så långt från deras hembyar. Han uppmanade därför bonden att påbörja en process om holmarna.

Vid den här tidpunkten gjordes några vidimerade avskrifter av dombreven från 1570 och 1574 vars original 1769 enligt komminister Olof Örnberg fanns hos bonden Jon Andersson Lundström i Medle. Örnberg hade fått en vidimerad avskrift av sin svåger handelsmannen Hans Warg i Piteå. I processen blev sannolikt nybyggaren i Krångfors tilldömd holmen. I dag finns avskrifter kvar medan originalen tycks ha förkommit.

År 1827 vet vi att det fanns sägner om Finnforsrövarna där folktraditionen lagt till episoder som inte nämns i dombreven. På Riksantikvarieämbetets arkiv i Stockholm finns ”kalvskinnprästens” Nils Johan Ekdahls arkiv. Ekdahl besökte Västerbotten 1827 och gjorde en del uppteckningar. Bland hans anteckningar finns två sägner om Finnforsrövarna. Detta är mycket intressant eftersom det varit oklart om det funnits några folkliga traditioner om rövarna som är oberoende av en tryckt version som först publicerades i Skellefteå nya Tidning 1880. Den tryckta versionen är sannolikt verket av en författare som haft tillgång till dombreven från 1570 och 1574. Ekdahls uppteckningar visar att det verkligen förekommit en folklig tradition.

I anledning af det genom Herr Inspektor Lundström vidimerade Kopiebrefvet om Finnfors Laxfiske nämde bemte Insp: Att det fått namn av en flygtig Finne som ditkommit och wid wattfallet anlagt ett nybygge

Det stora vita huset, på hitre sidan av landsvägen genom Medle, inrymde Konsum 1938-1960. På gårdsplatsen bodde Mårten Jonsson Stråle som 1524 var med om att oskadliggöra Finnforsrövarna. Medle nr 6 hade här sin gårdsplats till laga skiftet 1879 då platsen tillföll Medle 7. Hemmanet delades 1903 och Ludvig Melander blev ägare till den gamla gårdsplatsen för Medle 6.

som efter honom kallas Finnfors. Denne nybyggare skulle, enligt allmoges sägn, warit med då röfwarne nedgjordes och med sina finska Trollrunor så bestyrt att maten som de förtärde gaf en magisk sömn.

Strax efter måltiden insomnade de 7 som ätit, men en som under des war syselsatt att laga sina skor insof ej. Finnen hade ensam warit i kulan och öfvat förtrollningen och sedan gått ut och samlat sina män för att nedergöra ortens våldgäster. De störtade in slogo ihjäl – och den ännu wakne fick i hastigheten blott ett skid och begaf sig bort på blott detta med flydde han och kunde ej hinnas förn efter 3 Mils ansträngning på Lill Bjurwattnet.

Inspektor Lundström var sågverksägaren Nils Lundström (1775-1842) som var delägare och inspektor vid Brännfors såg i Åbyn vid Byske. Lundström som var född i Åbyn tycks ha vidimerat avskrifter av dombrev.

I sägnen möter vi den vanliga folkliga föreställningen att finnar var trollkunniga och att denna förmåga hade en avgörande betydelse när rövarna oskadliggjordes. Men detta nämns inte alls i dombrevet från 1570 som redogör för vad som hände 1524 när rövarna togs av daga, så detta är sannolikt ett sägenmotiv utan verklighetsbakgrund.

Vidare påstås Finnforsen ha fått sitt namn av en finne som anlade ett nybygge vid forsen. Det fanns faktiskt ett nybygge vid Finnforsen, nämligen vid Finnforsträsket som ligger ca 4 km söder om forsen. Där fanns åren 1539-1548 Nils Larsson och bosättningen räknas i de flesta skattelängder till Klutmark. Namnet Finnfors är sannolikt belagt första gången 1546. Det är sannolikt inte riktigt att namnet Finnfors har uppstått vid nybygget utan det är forsens namn som är det primära.

Sägner som försöker förklara ortnamn är i de flesta fall oriktiga och så är det troligen också i detta fall. Men det är intressant att denna sägen inte påstår att själva rövarna var finnar vilket påstås i den version som publicerades första gången på 1880-talet i Skellefteå nya tidning. Denna version har sedan tryckts om ett antal gånger. Så denna sägen som Ekdahl upptecknade ligger nog närmare det verkliga förloppet än den version som skrevs 50 år senare.

I sägnen finner vi en angiven plats där den åttonde och sista rövaren blev upphunnen och infångad. Lilla Bjurvattnet är den nuvarande sjön Bjurlidträsket strax söder om Boliden. Platsen nämns inte i den gängse versionen av sägnen från 1880-talet som tryckts om några gånger i Norra Västerbotten och senast utgiven 1970 av Lil Hjertström. Däremot nämns Lilla Bjurvattnet i en version av sägnen som publicerades i Västerbottens folkblads julbilaga 1936. Sjönamnet figurerade även i spelet om Finnforsrövarna som spelades på 1970-talet.

I dombrevet från 1570 nämns inte någon plats för infångandet men det uppges att den siste rövaren hann ränna 3 mil och där nämns inte heller att han åkte på en skida. På 1500-talet användes i Västerbotten den nordsvenska milen som endast var 5 km lång. Rövaren åkte i själva verket 1,5 mil. Avståndet mellan Finnforsgrottan och Bjurlidträsket är i själva verket endast 7 km. Så uppgiften om Lilla Bjurvattnet kan vara en sen tradition utan förbindelse med det faktiska händelseförloppet. Däremot kan avståndet mellan grottan och Bjurvattnet vara 1,5 mil om rövaren inte åkte raka spåret utan via nuvarande Boliden. Raka spåret blir det ca 1,3 mil.

Den 12 Aug: frågades Skellefteå Sns allmoge i Sochnestugan efter följande:

1o Finnas gamla handlingar
2o Finnas gamla rudera
3o Finnas högar eller rös
4oHwilka åldrade Män äro starka i att berrätta forntida äfventyr och nationalsånger.

Tradition af Organisten Per Fahlgren i Skellefteå. Den i brefvet omtalte Albreckt skall ha varit Finne och att han förbjöd sitt medfölje att lossa skott på hwad willebråd de fingo se. Först fingo de se en tjäder, sedan en Renkalf men trogne hans bud skötos de ej. De kommo fram. Röfvarne woro stora trollkarlar, men Finnen ändå större. Han söfde dem med sin trolldom.

Den andra sägnen behandlar också trolldomskunniga finnar men nu påstås att Albrekt var finne och därför kunde han bekämpa rövarna. Denna sägen påstår inte heller att rövarna var finnar som versionen från 1880-talet gör. I den skriftliga versionen från 1880-talet

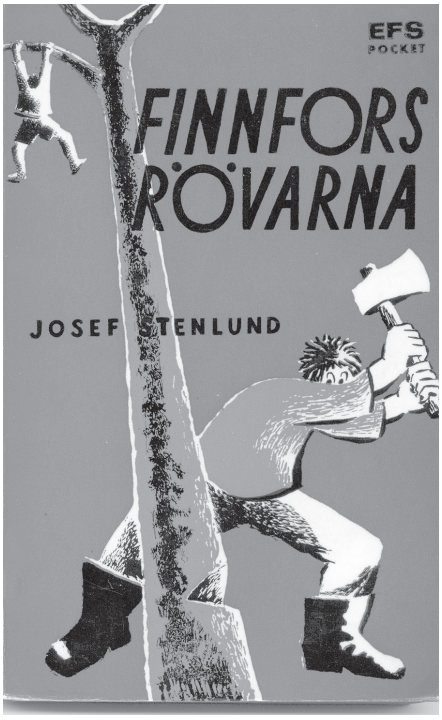

Finnforsrövarna har figurerat på teater och i litteratur. Den som roas av rövarnas trolldomsförmåga får sitt lystmäte i denna ungdomsbok, utgiven första gången 1947.

spelar de övernaturliga händelserna en stor roll och i de två sägnerna från 1827 kan vi se att dessa motiv kommer från folkliga traditioner.

Vi kan inte vara säkra på att traditionerna har levat hela tiden från 1524 och framåt. Vad som kunde tala emot detta är att resenären Abraham Hülphers som besökte Västerbotten inte nämner Finnforsrövarna i sin bok om Västerbotten som kom ut 1781. Han bok byggde på hans egen resa men även på uppgifter som han brevledes samlade in från präster. Hülphers redovisar däremot sägnen om rövarna i Bjurön i Lövångers socken. Detta är ett indicium på att sägnen inte fanns då. Helt säkra kan vi inte vara.

Mårten Jonsson Stråll bodde på Medle nr 6. Genom att följa ägarlängden på Medle nr 6 och jämföra med uppgifter ur gamla kartor får man fram att gården låg vid f.d. Konsums lokal fram till laga skiftet som avslutades 1869. Gården ägdes då av Jonas Olofsson och omfattade 1/8 mantal. Gårdsplatsen flyttades till Västra Brönet i västra delen av Medle. Gamla gårdsplatsen ägdes i mitten av 1930-talet av Melander och 1938 flyttade Konsum in här. (Konsum lades ner vid årsskiftet 1959-60 och ersattes av varubussar som gick 1960-70.)

ULF LUNDSTRÖM

Upp och ner med Järnvägen

När järnvägsbyggandet i Sverige tog fart vid 1800-talets mitt fanns redan en idé om några stora stambanor. Upp genom Norrland byggdes stambanan i inlandet, långt från kusten. Den nådde Boden ca 1894. För att nå tätorter nere vid havet behövdes sekundära banor, bibanorna.

Bygget 1911-12 av bibanan från Bastuträsk till Kallholmen vid kusten, det blivande Skellefteå hamn, var en omvälvande händelse för folket i Skelleftebygden. Det finns nog anledning att ge särskild plats åt den i något kommande nummer.

Men att inte alls nämna järnvägen här går inte an – den kom att bidra starkt till att göra byn Medle mer känd.

Stationen i Medle blev liksom de övriga linjestationerna en kombinerad post- och järnvägsstation. På bangården byggdes även en banvaktstuga.

Stationen var från början bemannad med stationsmästare och stationskarl. År 1929, då malmbanan mellan Boliden och Slind stod klar och malmtrafiken kommit igång, blev Medle huvudstation för Slind och hade att svara för malmtrafiken. Så småningom minskade trafiken och bemanningen ersattes av kvinnlig platsvakt.

SKELLEFTEÅ MUSEUMS BILDARKIV

Stationshuset i Medle på 1930-talet. Det gjorde tjänst i drygt femtio år. *Foto: Abel Tjernlund*

Under krigsåren var lastning av ved omfattande. Stationens största styckegodskund var under senare år Holmgrens skofabrik.

I juni 1966 upphörde SJ med betjäning vid stationen. Den förändrades till enbart hållplats, och i september upphörde tågen att stanna i Medle. Stationshuset brändes ner i slutet av 1960-talet.

Källa: Boken *Skelleftebanan*. ÅB

Maria Pettersson var platsvakt på Medle station på 1950-talet.
Fotograf okänd:

Pris 30 kr

Skelleftebygden